

JYX

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kuuva, Sari

Title: Hoitavat kuvat : kuinka taide vaikuttaa hoivaympäristöissä

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © 2024 Suomen lääkäriliitto

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kuuva, S. (2024). Hoitavat kuvat : kuinka taide vaikuttaa hoivaympäristöissä. Lääkärilehti, 79(47-48), 1908-1911. <http://www.laakarilehti.fi/e41225>

Sari Kuuva

filosofian tohtori
(taidehistoria,
kognitiotiede), dosentti
(kuvataiteen, terveyden ja
hyvinvoinnin tutkimus)
Jyväskylän yliopisto,
musiikin, taiteen ja
kulttuurin tutkimuksen
laitos

KIRJALLISUUTTA

- 1 Asikainen M. Taide Uudessa lastensairaalaissa. Tarinoita teosten takaa. Helsinki: Uuden lastensairaalan tukisäätiö 2020.
- 2 Cork R. The healing presence of art: A history of Western art in hospitals. London: Yale University Press 2012.
- 3 Liikanen H-L. Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki 2003
- 4 Seitsalo S, Taipale I, toim. Taide vanhin voitehista. Kuvataidetta sairaaloissa. Helsinki: Hus taidetoimikunta 2020.
- 5 Simpanen M-R. Terveyttä taiteesta: Taideteoksia Keski-Suomen sairaanhoitopiiriin kuntayhtymän taidekokeilmasta. Jyväskylä: Minerva 2007.
- 6 Fancourt D, Finn S. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Health Evidence Network synthesis report 67. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe 2019.
- 7 Zbranca, R, Dâmaso, M, Blaga O ym. CultureForHealth-report. Culture's contribution to health and well-being A report on evidence and policy recommendations for Europe. CultureForHealth. Culture Action Europe 2022.
- 8 Koivisto T-A, Lehikoinen K, Lapiro P ym. Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveyspalveluissa. Arts Equal. Policy Brief 1/2020.
- 9 Sairaala Nova: Taideohjelma. www.hyvaks.fi/sairaala-nova/taideohjelma
- 10 Rollins J. 'Purpose-built' art in hospitals: Art with intent. Bingley: Emerald Publishing 2021.

Viittaus:

Suom Lääkäril 2024;79:e41225

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Hoitavat kuvat – kuinka taide vaikuttaa hoivaympäristöissä

- Kuvataiteella sairaaloissa ja muissa hoivaympäristöissä on runsaasti tutkittuja terveys- ja hyvinvointivaikutuksia.
- Sekä kuvien katsominen että niiden tekeminen avaavat väyliä tunteisiin ja ruumiilliseen tietoon, joka ei ole aina täysin sanojen tavoitettavissa.
- Kuvat voivat rauhoittaa, lohduttaa ja suunnata huomiota kivun ja kärsimyksen ulkopuolelle. Ne voivat myös auttaa potilaita jakamaan kokemuksiaan.
- Kuvantulkintataitojen on havaittu parantavan lääkärin ja hoitohenkilöstön diagnostisia ja viestinnällisiä taitoja sekä empatiakykyä.

KUVATAITEEN sijoittamista julkisiin tiloihin on usein perusteltu vaikutuksella viihtyisyyteen (kuva 1). Tutkimus on kuitenkin osoittanut, että kuvataiteesta sairaala- ja hoivaympäristöissä voi avautua muitakin mahdollisuuksia, joita ei aina ole osattu hyödyntää riittävästi (1–5).

2000-luvulla on tehty runsaasti empiiristä tutkimusta taiteen terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Tuloksia on viime vuosina esitelty laajoissa raporteissa. Niiden pohjalta on annettu toimenpidesuosituksia taiteiden hyödyntämisestä terveydenhuollossa. Osaan sairaaloista on laadittu taideohjelmaa (6–9).

Tämä katsaus keskittyy kuvataiteen todennettuihin terveys- ja hyvinvointivaikutuksiin sairaala- ja hoivaympäristöissä. Päälähte on vuonna 2019 julkaistu Daisy Fancourtin ja Saoirse Finnin laatima WHO-raportti (6).

Raportti kokoaa yhteen tuloksia yhteensä yli 3 000 tutkimuksesta, joissa on käytetty erilaisia menetelmiä neurokuvantamisesta kyselyihin ja haastatteluihin, käyttäytymisen havainnointiin ja potilasasiakirjojen analysointiin.

Tutkimusten joukossa on sekä laajoja kvantitatiivisia tutkimuksia että laadullisia asetelmia, ja niissä on hyödynnetty teorioita eri aloilta.

Kokonaisuutena raportti osoittaa sekä taiteen katsomisella että sen tekemisellä olevan runsaasti terveys- ja hyvinvointivaikutuksia – niin psykologisia, fysiologisia ja sosiaalisia kuin käyttäytymiseen liittyviä.

Taide voi avata tien esteettiseen osallisuuden, aktivoida mielikuvitusta, aisteja ja tunteita

sekä tarjota kognitiivisia haasteita ja mahdollisuuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja fyysiseen aktiivisuuteen.

Rollins esittelee teoksessaan (10) taiteen erilaisia funktioita sairaalaympäristöissä lähtien liikkeelle rauhoittavuudesta ja lohduttavuudesta ja edeten kohti inspiraatiota, toivoa ja iloa, spirituaalisuutta ja transsendenssia eli havaintokokemuksen ulkopuolelle jääviä ilmiöitä.

Taidetoiminta tukee vuorovaikutusta eri ammattikuntien välillä.

Hän näkee sairaalataiteessa mahdollisuuksia identiteetin, yhteisön ja suhteiden rakentamiseen, muistamiseen, dialogisuuteen, kohtaukseen ja viestittämiseen.

Rollins selittää sairaalataiteen vaikuttavuutta esimerkiksi uteliaisuusteorian kautta: taide herättää katsojan uteliaisuuden vetäen hänet mukanaan katsomisen ja kokemisen prosessiin, jolla voi olla eheyttävä voima (10).

Kuvataide lääkärin ja hoitohenkilöstön tukena

Taiteen on osoitettu vahvistavan potilaiden sitoutumista terveydenhuoltoon. Vastaanottohuoneisiin sijoitettu taide voi tukea kommunikaatiota, auttaa ymmärtämään terveys-

KUVA 1.

Potilashuoneen taidetta Keski-Suomen Sairaala Novassa

Kuva: Teija Luukkanen-Hirvikoski

- 11 Kuuva S. Kaipaus valoon. Aurinkosymboli ja värit mielisairaalaiteudessa. Psykoterapia 2024;1:40–54.
- 12 Tuisku K, Holli M. Kuvat terapiana. Duodecim 2023;139:2048–56.
- 13 Känkänen P. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa. Kohti tilaa ja kokemuksia. Väitöskirja. Helsingin yliopisto 2013.
- 14 WHO expert meeting on prevention and control of noncommunicable diseases: learning from the arts. Kokousraportti. Opera House Budapest, Unkari. 15.–16.12.2022.
- 15 Butters M. Aesthetics as metaphysical meaning-making in the face of death. Approaching Religion 2016;6:96–111.
- 16 Aholainen M, Jäntti S, Tammela A ym. Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen. Suom Lääkäril 2021;76:564–8.
- 17 Kuuva S, Luukkanen-Hirvikoski T, Lähdesmäki T. Sairaala taiteen näyttämönä. Näkökulmia sairaalataiteen tutkimukseen. Tahiti 2023;1:82–91.
- 18 Lehikoinen K. Sosiaalisesti osallistava taide terveys ja sosiaalialan ympäristöissä. Näkökulmia kulttuurihyvinvointiin. Synteesi 2021;4:50–73.
- 19 Laitinen L. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turku: Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46/2017.

ongelmien moniulotteisuutta ja kulttuurisia konteksteja.

Parhaimmillaan taiteen läsnäolo vähentää potilaiden aggressiivisuutta, liennyttää heidän kipuaan ja omaisten kokemaa ahdistusta, helpottaa mukautumista lääketieteellisiin toimenpiteisiin ja nopeuttaa toipumista (6).

Taiteen tulkitsemiseen liittyvän koulutuksen ja taidetoimintaan osallistumisen on havaittu vahvistavan lääkärin, hoitajien ja hoitoalan opiskelijoiden diagnostisia taitoja, sanallisia ja sanattomia viestintätaitoja, emootioiden tunnistamista, tunteiden hallintaa ja kykyä empatiaan.

Taidetoiminta tukee vuorovaikutusta eri ammattikuntien välillä ja parantaa tiimityöskentelyä. Taidekurssit ja yhteisölliset taideprojektit ovat vähentäneet henkilöstön uupumusta, itse-tuhoisia ajatuksia ja kuolemaan liittyvää ahdistuneisuutta ja parantaneet valmiuksia tarjota emotionaalista tukea omaisensa menettäneille (6).

Kuvien keinoin on mahdollista välittää potilaille hoitoon liittyviä suunnitelmia, ja toisaalta potilaiden tekemät kuvat saattavat laajentaa lääkärin ymmärrystä oireiden, kuten kivun, kokemisesta (6).

Suomessa potilaiden tekemää taidetta on hyödynnetty pitkään arvioitaessa heidän sairautensa tilaa. Esimerkiksi Nikkilän sairaalassa oli ohjattua kuvataiteellista toimintaa taiteilija Rafael Wardin johdolla jo 1950-luvun lopulta lähtien. Toisinaan sairaalan lääkärit esittivät

julkisestikin tulkintojaan mielen sairauksien ja taiteellisen ilmaisun suhteesta (11).

Tuki mielenterveyden haasteissa

Kuvataiteen vaikutuksia on tutkittu runsaasti erilaisten mielenterveysongelmien yhteydessä. Taideaktiiviteettien on havaittu tukevan mielenterveyttä sekä ennen synnytystä että sen jälkeen. Raskaudenaikaiset taideohjelmat rakentavat psykologisia valmiuksia vanhemmuuteen, ja taideterapia voi liennyttää synnytykseen liittyviä pelkoja, ahdistuneisuutta ja masennusta.

Taidetoimintaan osallistuminen voi vähentää myös lasten ja nuorten ahdistusta ja masennusta lievien ja keskivaikeiden mielenterveysongelmien yhteydessä (6).

Vakavissakin mielenterveysongelmissa taidet ovat tarjonneet tukea farmakologisille ja psykologisille hoitomuodoille. Koulutettujen terapeuttien ohjaama taiteellinen työskentely on sekä liennyttänyt potilaiden oireita että edistänyt vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä.

Kuvataideterapia ei kuitenkaan aina soveltu käytettäväksi tilanteissa, joissa ärsyketulvan rajaaminen on välttämätöntä, kuten manian ja psykoosin yhteydessä (12).

Mielenterveysongelmien yhteydessä taideterapeuttisen työskentelyn on havaittu kehittävän itsetietoisuutta, ruumiinkuvan rakentamista, sanatonta viestintää ja käsitystä sairauden symbolisista funktioista. Taideaktiiviteetit ovat myös vähentäneet traumaperäisen stressihäirion (PTSD) oireita lapsilla, aikuisilla, pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla.

Taiteen tekeminen mahdollistaa kokemusten jakamisen, ja esimerkiksi piirtämisen on havaittu vähentävän traumaattisten tilanteiden vaikutuksia ja tukevan merkityksenantoa tapahtumille. Tunteiden hallintaa edistäessään taide ja taideterapia voivat tukea myös somaattisista sairauksista kärsivien mielenterveyttä (6).

Kommunikaation ja tarkkaavaisuuden vahvistaminen

Autismikirjon häiriöiden yhteydessä taiteen tekeminen voi edistää kehollista ilmaisua vahvistaen samalla itsetuntoa ja itseluottamusta. Koska taide mahdollistaa symbolien käytön, sen kautta voi ilmaista asioita ikään kuin metaforisen suojan turvin (13).

Kuvataide ja valokuvaus tukevat myös afasiasta kärsiviä tarjoamalla vaihtoehtoisia kommunikaatiokeinoja. Tarjotessaan sekä kognitiivisia haasteita että mahdollisuuksia sosiaaliseen osallistumiseen taideaktiiviteetit edesauttavat erilaisista aivovammoista kärsi-

KUVA 2.

Taideterapeuttisessa toiminnassa hyödynnettäviä materiaaleja

Kuva: Sari Kuuva

vien toipumista ja kokemusta osallisuudesta (6).

Ikääntyneiden hoivakodeissa kuvataiteita on usein käytetty keskustelun apuna (kuva 2). Säännöllisten museo- ja galleriavierailuiden on havaittu hidastavan kognitiivisten kykyjen heikkenemistä ja pienentävän riskiä sairastua dementiaan.

Kuvataiteiden harjoittaminen voi parantaa myös äänien ja visuaalisten ärsykkeiden prosessointia. Käsillä tekeminen mahdollistaa pitkäaikaisemman tarkkaavaisuuden keskittämisen kuin monet aktiviteetit.

Dementiaa kärsivillä taideaktiviteettien on myös havaittu vähentävän apatiaa, aggressiota, kiihtymystä ja käyttäytymisongelmia ja vahvistavan identiteettiä, itsearvostusta, hyvinvointia, elämänlaatua, toimintakykyä ja fyysisistä terveyttä (6).

Lohtua ja liennytystä

Vuonna 2023 julkaistussa WHO-raportissa (14) taiteilija Christopher Bailey kuvaa taiteen merkitystä oman syöpään liittyvän sairauskokemuksensa yhteydessä. Vaikka taiteet eivät paranna sairautta, ne hoitavat antaen ihmisen elämälle autenttisen, henkilökohtaisen merkityksen.

Kuvataiteen mahdollisuuksia syöpäsairauksien yhteydessä on tutkittu runsaasti. Syöpädiagnoosin saamisen jälkeen taiteen katsominen ja tulkitseminen on lisännyt luottavaisuutta, optimismia ja toivoa selviytymisestä.

Taide auttaa rentoutumaan, tukee tunneilmaisua, kommunikaatiota ja yhteisöllisyyttä, helpottaa potilaiden ja läheisten sairauteen liittyviä huolia, parantaa suhdetta omaan kehoon, edistää diagnoosin käsittelyä ja uusien narratiivien rakentamista.

Taideaktiviteetit vahvistavat itsetuntoa, sosiaalisia suhteita, elämänhallintaa ja sopeutumista uuteen tilanteeseen. Taiteen tekeminen voi lisätä energisyyden ja elinvoimaisuuden tunnetta hoitojen aikana ja tuoda helpotusta hoitojen haittavaikutuksiin, kuten pahoinvointiin, kipuihin, ahdistukseen, pelkoon, masennukseen, tuskaisuuteen ja uupumukseen.

Taideaktiviteettien on jopa havaittu vähentävän pahoinvointilääkkeiden tarvetta (6).

Myös potilaiden kommunikaatio hoitohenkilöstön kanssa voi parantua taiteellisen toiminnan avulla. Taiteen tekemiseen liittyvän ei-kielellisen kommunikaation on havaittu edistävän terveysalan ammattilaisten ymmärrystä syöpään liittyvistä eleyistä kokemuksista. Piirroksia on käytetty hoitohenkilöstön apuna lasten kokemien oireiden tunnistamiseen, ja valokuvien avulla on käsitelty ahdistusta diagnoosin ja hoitojen aikana.

Taide voi myös auttaa luomaan strategioita selviytymiseksi syöpään liittyvistä huolista ja kehittämään myöhemmässäkin arkielämässä sovellettavia selviytymiskeinoja (6).

Taide auttaa rentoutumaan.

Saattohoidon yhteydessä taiteet voivat tarjota psykologista tukea, mahdollisuuksia kommunikaatioon ja tunneilmaisuuksiin, sosiaaliseen vuorovaikutukseen, yhteisöllisyyden tunteen vahvistamiseen ja sairauskokemuksen kognitiiviseen kehystämiseen.

Taide voi liennyttää surullisuutta, masenusta ja ahdistusta ja vahvistaa tunteiden taroituksenmukaisuutta. Taideaktiviteeteista avautuu mahdollisuuksia parantaa suhteita ja yhteyttä perheenjäseniin ja kehittää yhteisöllisyyttä saattohoitoyksikköjen sisällä.

Taideosallistuminen voi lohduttaa ja rohkaista, vahvistaa kokemusta elämän merkityksellisyydestä ja tarjota valmiuksia hyvästelemiseen. Taidetoiminnan on havaittu liennyttävän myös fyysisistä oloilaa lisäten rentoutta, säännöllistä sykkettä, helpottaen hengitystä ja vähentäen fyysisiä oireita, kipua, kiihtymystä, stressiä ja uupumusta.

Lisäksi taiteen avulla on pyritty inhimillistämään saattohoitoympäristöä, esimerkiksi

SIDONNAISUUDET

Sari Kuuva: Työsuhde (Jyväskylän yliopisto: tutkimuskoordinaattorina toimiminen sairaalataiteeseen liittyvässä hankerahoitushakemuksessa 5–9/2022), apurahat mielisairaalataiteen tutkimukseen (Suomen Kulttuurirahasto, Ehrnroothin säätiö, Gyllenbergin säätiö).

sijoittamalla sinne potilaille merkityksellisiä valokuvia (6,15).

Tutkimusten näyttö ja rajoitukset

WHO-raportissa esitellyt tutkimukset tuovat runsaasti näyttöä taiteiden vaikutuksesta henkiseen ja fyysiseen terveyteen. Sairauksilla on myös sosiaalisia ja yhteisöllisiä ulottuvuuksia, ja niihin liittyy usein monimutkaisia ongelmia ja olosuhteita, joihin ei ole yksioikoisia ratkaisuja. Taide voi valottaa näitä tilanteita kokonaisvaltaisesti.

Vaikka osa taideinterventioista on osoittautunut jopa kustannustehokkaammiksi suhteessa mahdollisiin terveysinterventioihin, kustannustehokkuudesta kaivataan lisää tutkimusta (6).

Kuvat avaavat väylän tunteisiin.

Taiteen terveys- ja hyvinvointivaikutuksiin keskittyvää tutkimusta on kritisoitu taiteen välineellistämisestä ja sen ymmärtämisestä liian kapea-alaisesti. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen kritiikki on painottanut, ettei määrällinen kliinisiä mittareita hyödyntävä tutkimus voi tavoittaa taiteen ja hyvinvoinnin moninaisia merkityksiä eri ihmisille eri konteksteissa. Lisäksi esimerkiksi paikalliset, alueelliset ja kansalliset kontekstit tulisi huomioida paremmin.

Myös tutkimusten koeasetelmissa ja tulosten raportoimisessa on kehitettävää. Tutkimukset ovat olleet laadullisesti kirjavia, ja tutkimusasetelmat kaipaisivat lisää läpinäkyvyyttä. Joskus tutkimusasetelmat ovat olleet liian kapea-alaisia ja sosiaalipoliittisesti tarkoitushakuisia.

Tilaajien intressien ohjatessa tutkimustoimintaa kriittiset äänet ovat saattaneet jäädä kuulumattomiin. Lisää tutkimusta kaivattaisiin taiteen negatiivisista vaikutuksista, ja myös ”nollatulosten” julkaisu terveyttäisi alan tutkimusta (6,16–19).

Lopuksi

Sairaalat ja muut hoivaympäristöt ovat paikkoja, joissa inhimillinen haavoittuvuus murtautuu esiin. Haavoittuvuuden tunnistaminen ja tunnustaminen voi olla myös voimavara, joka auttaa kantamaan sairastumiskokemuksen yli. Tässä yhteydessä taiteella voi olla keskeinen rooli.

Kuvat avaavat väylän tunteisiin, kehollisuuteen ja ruumiilliseen tietoon silloinkin, kun sanat eivät tavoita kokemusta. Kuvat ovat olemukseltaan avoimia ja monimerkityksisiä ja toimivat siten hyvänä alustana keskustelulle, johon eri osapuolet voivat tuoda mukaan omat kokemuksensa.

Sairaaloiden ja hoivaympäristöjen henkilöstö tarvitsisi koulutusta, joka rohkaisisi heitä hyödyntämään taidetta mahdollisimman monipuolisesti sekä potilaiden hyväksi että työhyvinvoinnin näkökulmasta.

Monissa suomalaisissa sairaaloissa on jo hienoja taidekokoelmia, ja olisi tärkeää, että kokoelmat tulisivat hoitotyössä aktiivisesti käyttöön.

Ympäristössä esillä oleva taide voi myös rohkaista potilaita kertomaan omista kokemuksistaan kuvallisin keinoin. Kuvataiteellisessa työkentelyssä käytettävien materiaalien ei tarvitse olla kalliita ja hankalasti saavutettavia, vaan monesti paperi, värikynät tai potilaan omat valokuvat riittävät kommunikaation käynnistämiseksi. ●